

РОЛЬ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Визначено компоненти ролі вищих навчальних закладів у системі відносин, що існують у сфері вищої освіти, що надає можливість корегувати як окремі аспекти їх діяльності, так і парадигму їх розвитку задля підвищення результативності. Вибір теорії соціальних ролей обумовлений високою соціально значущістю вищої освіти для розвитку людської цивілізації. Обрано та охарактеризовано компоненти ролі: нормативно-правова база, правила та традиції, які зумовлюють роль; дія у ролі; рольові експектації; варіабельність у реалізації вищими навчальними закладами своїх прав і обов'язків; ролевий конфлікт, який виникає щодо кожного компонента.

Ключові слова: вищий навчальний заклад; вища освіта; система вищої освіти; сфера вищої освіти; послуги вищої освіти; теорія соціальних ролей.

ZAGIRNIAK D. M.

Kremenchug Mykhailo Ostrogradskyi National University

THE ROLE OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS IN DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION

Components of the role of higher educational establishments in the system of relations existing in the field of higher education have been determined, which enables correction of both particular aspects of their activity and the paradigm of their development for improvement of effectiveness. The choice of the theory of social roles is caused by high social significance of higher education for development of human civilization. The role components have been chosen and characterized: the normative legal basis, the rules and traditions specifying the role; action in the role; role expectations; variability in realization of rights and obligations of higher educational establishments; role conflict occurring in every component.

Key words: higher educational establishment; higher education; system of higher education; field of higher education; services of higher education; theory of social roles.

Актуальність. Останню чверть століття вітчизняну вищу школу потрясли реформи. Вони проводилися під різними гаслами та переслідували, безумовно, шляхетні цілі. Проте в подальшому реформаторські дії були піддані критиці та визнані ледве плідними. На зміну одним реформ прийошли інші, але їх очікувала така ж доля. Виходячи з результативності, складається враження, що реформи були самоціллю, коли невгамовне бажання експериментувати підкріплювалося політичною ситуацією, усвідомленням можливості безкарно це робити від імені суспільства та у його інтересах. Незважаючи на різні напрями реформ, матеріалом для освітніх дослідів завжди були вищі навчальні заклади (далі – ВНЗ), а також особистість як споживач послуг вищої освіти (далі – ПВО). Як базовий елемент системи вищої освіти ВНЗ завжди відчував на собі всю якість освітніх реформ, які неодмінно прагнули покращити його діяльність. У результаті цих спроб фінансовий стан вишів постійно погіршувався. Тому будь-яка реформа все більше сприймається ВНЗ як бажання держави перекласти на них усю повноту відповідальності за навчальний процес і при цьому залишити за собою право регулювати і контролювати їх діяльність. Навіть найкращі наміри, орієнтовані на підвищення рівня академічної свободи, розцінюються навчальними закладами як латентна форма державного втручання в їх діяльність. Якщо припустити, що подібні міркування є невдалою спробою згустити фарби, то слід визнати, що чисельність осіб, бажаючих отримати вищу освіту за кордоном, щороку збільшується. Ця обставина красномовно свідчить не на користь вітчизняних освітніх реформ. Гострота проблеми зумовлює необхідність вивчення місця і ролі навчальних закладів у проведенні освітніх реформ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Еволюція вищої освіти (далі – ВО) є ніщо інше, як історія розвитку ВНЗ. З моменту зародження ВНЗ позиціонувалися як відокремлені самодостатні заклади, що мали значні привілеї та автономію з боку держави. У наступний час, коли існують національні системи ВО, що сповідають різні моделі управління, місце і роль ВНЗ у сучасному суспільстві розглядається по-різному. Через визначення потреб, які повинні задовольнити виші, О. Дніпров розкриває концептуальні засади розвитку освіти України [1]. В. Кремень перераховує сучасні цивілізаційні зміни, які обумовлюють розвиток освіти. Серед нагальних системних перетворень автор називає організаційні зміни у ВО, які стосуються діяльності ВНЗ [2]. З огляду теорії та практики А. Лялюк розглядала механізм управління розвитком ВНЗ на засадах маркетингу і логістики [3]. О. Дмитришин аналізує характеристики, що можуть бути підставою особливого статусу Європейського університету [4]. Л. Губерський упевнений, що без конкурентоспроможних фахівців не може бути успішною держави [5]. А. Павленко розглядає університет як центр інноваційної системи та формування інтелектуального капіталу нації [6].

Аналіз публікацій указує на відсутність у академічній спільноті єдності думок щодо участі ВНЗ у розвитку сфери вищої освіти (далі – СВО). Є такі, хто вбачає призначення ВНЗ у задоволенні попиту індивідуумів на ПВО. Інші переконані, що їх діяльність повинна бути орієнтована на задоволення потреб

суспільства. Чимало й тих, хто впевнений, що ВНЗ зобов'язаний враховувати потреби бізнесу. Існує також думка, що ВНЗ повинен керуватися власними інтересами. Розмаїття поглядів наводить на думку щодо правомірності і доцільності уточнення функції ВНЗ у розвитку. У якості методу пошуку істини обрано теорію соціальних ролей, яка відображає взаємодію ВНЗ з іншими суб'єктами СВО, коли протягом століть ВНЗ діють стереотипно відповідно до статусного положення у реальних обставинах і у визначених соціально-історичних умовах.

Мета – визначення ролі ВНЗ у системі відносин, що існують у СВО, що дає можливість корегувати як окремі аспекти їх діяльності, так і парадигму їх розвитку задля підвищення результативності.

Виклад основного матеріалу. Вибір саме цієї теорії обумовлений високою соціальною значущістю ВО для розвитку людської цивілізації. А. Павленко наголошує на вагомій ролі університетів у сучасному суспільстві [6, с. 14]. Соціальний характер СВО передбачає, що відносини суб'єктів СВО полягають у взаємних зобов'язаннях щодо задоволення потреб. Задоволення потреб відбувається за допомогою можливостей, що існують у СВО, а отже, діяльність ВНЗ за її межами має інший сенс. Роль описує повторювані, стандартні форми і методи діяльності ВНЗ, але рольові вимоги допускають свободу вияву їх приватних якостей. Вивчення ролі дозволяє з'ясувати ціннісні орієнтації та цільові установки ВНЗ. Соціологічний підхід розглядає роль ВНЗ у двох аспектах: перший – норми, що визначають їх діяльність у СВО; другий – безпосередня діяльність ВНЗ, що реалізує норми [7]. Аспекти нерівнозначні, бо другий значно змістовніший за перший. Певно, що найдосконаліший закон не здатний відобразити і впорядкувати різноманітність діяльності ВНЗ. Тому перший аспект представлено як один з п'яти рівноцінних компонентів ролі ВНЗ.

Перший компонент – нормативно-правова база, правила та традиції, які зумовлюють роль ВНЗ у системі відносин, що діє у СВО. Суверенній Україні у спадок від СРСР дісталась розгалужена мережа ВНЗ, серед яких було чимало освітніх грантів, які мали репутацію за межами не лише Української РСР, але і Радянського Союзу. Слід визнати, що нині діючий Закон України «Про освіту» (далі – Закон 1) 1991 р. змінив Закон Української РСР «Про народну освіту», який було прийнято 1974 р. Розділ VII Закону 1974 р. містить базові положення діяльності ВНЗ. На особливу увагу заслуговує ст. 56, у якій помічено, що ВНЗ здійснюють діяльність на підставі Положення про вищі навчальні заклади СРСР (далі – Положення 1), затвердженого Радою Міністрів СРСР, і статутів, які розробляються відповідно до Положення кожним вищим і затверджуються державним органом, якому підпорядковано ВНЗ [8]. Положення детально регламентувало всі аспекти діяльності ВНЗ. У Розділі IV представлено права ВНЗ, які мали елементи академічної свободи, наприклад, «штати, оклади, а також кошторис адміністративно-управлінських витрат затверджуються і змінюються ректором ВНЗ та реєстрації у фінансових органах не підлягають» [9]. Навіть для сучасності це сприймається дуже демократично.

У ст. 17 Закону 1 визначені права навчальних закладів, які передбачають їх самоврядування. Ст. 43 містить загальні положення щодо діяльності вишів, а у ст. 44 названо основні напрями їх діяльності. Автономія ВНЗ прописана у ст. 46, а фінансово-господарська діяльність – у ст. 61 [10]. Виходячи зі змісту зазначених статей, можна зробити висновок, що у законі здійснено першу спробу формалізувати діяльність навчальних закладів щодо мети і завдань освітньої системи у цілому.

Прийнятий 2002 р. Закон України «Про вищу освіту» (далі – Закон 2) конкретизував поняття «вищий навчальний заклад», а також його похідні щодо ВНЗ різних форм власності. Відповідно до ст. 16, ВНЗ усіх форм власності складають ВО. У статтях Розділу V визначені базові положення діяльності ВНЗ, зокрема мета і головні завдання діяльності, правовий статус і рівні акредитації, процедури ліцензування та акредитації тощо. Статті, які входять до Розділу VI, докладно описують управління ВНЗ [11]. Закон 2 детально регламентує діяльність ВНЗ, а отже, описує роль вишу в розвитку ВО. Згідно з цією роллю, виші є складовими механізми, що іменуються вищою школою.

У ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 (далі – Закон 3) на першому місці подано визначення терміна «автономія вищого навчального закладу», що наголошує на його значущості. Термін «вищий навчальний заклад» у цій статті тлумачиться як «окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях ВО, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами ВО, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей». Подібно до Закону 2 у ст. 11 Закону 3 ВНЗ усіх форм власності є складовими системи ВО [12]. По суті це визначає державне бачення місії та ролі ВНЗ у розвитку ВО. Вісім статей Розділу VI і дев'ять статей Розділу VII докладно визначають формат діяльності ВНЗ як складової системи ВО. Фігурально висловлюючись, українські виші не є режисерами своєї ролі. Вони виконують інституційні (офіційні, санкціоновані), конвенціональні (стандартизовані та безособові) ролі. Отже, у вищезазначених законах ВНЗ представлені як самостійні суб'єкти СВО, які мають усе необхідне для здійснення освітньої діяльності згідно з передбаченими державою умовами.

Другим компонентом є дія у ролі, що виконує ВНЗ у межах СВО. Роль, відведена ВНЗ у СВО, наділена надзавданням, яке визначає внутрішню логіку, тобто послідовність дій. Надзавдання – це місія ВНЗ, а послідовність (наскрізна дія) – функції ВНЗ. Місія і роль – взаємодоповнюючі і взаємообумовлені

поняття, оскільки перша відображає сенс діяльності, а друга – модель діяльності ВНЗ. Цілі і завдання, які держава ставить перед ВНЗ [10; 11; 12], доводять їх трьохскладову місію: освітню, наукову і культурно-духовну. Тобто ВНЗ покликані просвіщати населення, рухати НТП і не забувати про естетичне виховання молоді. А. Павленко визначає місію університету «як забезпечення вагомоді вкладу в суспільний розвиток через дослідження, генерування нових знань, їх поширення та підготовку конкурентних фахівців і креативних особливостей» [6, с. 8].

Соціальний характер діяльності передбачає єдину місію для всіх ВНЗ, що відрізняє цей вид діяльності від інших, де кожен суб'єкт господарювання має автентичну місію. Ця обставина посилює конкурентну боротьбу ВНЗ, про яку згадують багато авторів, наприклад, А. Павленко відносно інноваційного розвитку та стратегії вишів [6, с. 8]. Єдина місія не виключає оригінальності форм і методів її реалізації кожним ВНЗ, тобто зовнішні прояви діяльності, детермінують роль ВНЗ у СВО.

Третім компонентом ролі є рольові очікування, які визначають взаємодію ВНЗ у межах СВО. Засновник концепції інтераціоналізму (англ. interaction – взаємодія) Дж. Г. Мід (G. H. Mead) убачав у ній прояв соціального біхевіоризму [7]. Роботодавці не є суб'єктами СВО, а є споживачами професійних знань і вмінь випускників ВНЗ, а тому важлива оцінка їх очікувань. А. Лялюк наводить аналіз відповідей роботодавців на питання «Яких навиків сьогодні недостатньо дають ВНЗ?»: 60 % респондентів підкреслили «невміння застосовувати знання на практиці», 55 % – «невміння проявляти ініціативу», 44 % – «невміння пристосуватись до потреб установи» [3, с. 10]. Це свідчить про те, що ВНЗ не виправдали очікування роботодавців.

О. Дніпров вважає хибним уявлення більшості ВНЗ, що слухачі та їх батьки є головними споживачами ринку ПВО, бо ухвалюють рішення щодо фінансування. Політика, орієнтована на задоволення їхніх потреб, на його думку, є помилковою, оскільки справжнім «королем» на ринку ПВО є роботодавець, який відсторонений від підготовки кадрів. Він пояснює «перевиробництво» випускників за низкою спеціальностей шаленим опором і намаганням «бізнесменів від освіти» залишити все як є [1, с. 10]. По суті автор дорікає ВНЗ у комерціалізації, орієнтованій на задоволення не тих потреб. Але в умовах ринку не буває інакше, оскільки платоспроможний попит визначає пропозицію. Підґрунтям його думки є адміністративно-державний підхід, коли МОН наполягає на оптимізації мережі закладів до потреб ринку праці. Він переконує читача у тому, що вищі керуються меркантильними комерційними інтересами, а отже, не здатні привести у відповідність кількісну і якісну підготовку фахівців до вимог особистості, суспільства і бізнесу. Така позиція О. Дніпрова цілком виправдана досвідом ринкових перетворень за останню чверть століття.

Так, Л. Губерський називав осіб, які отримали освіту, продуктом системи ВО. Досягти якості навчання, а отже, підвищити конкурентоспроможність випускників, на його думку, можливо за умови переорієнтації всієї системи ВО [5, с. 8]. Якщо дотримуватися логіки автора, то якість знань випускників є прерогативою системи, а не ВНЗ. Така логіка цілком очевидна і пояснюється тим, що згідно зі ст. 1 Закону 2 «якість освітньої діяльності – сукупність характеристик системи ВО та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або(та) суспільства». Тобто за офіційною версією постачальником освітніх послуг є система ВО, а не реальний навчальний заклад, оскільки, відповідно до ст. 16 Закону 2, ВНЗ усіх форм власності складають систему ВО [11]. Ця обставина демонструє підпорядковану роль ВНЗ у підготовці кадрів вищої кваліфікації.

Очікувані дії ВНЗ визначаються його статусом у СВО (лат. status – стан, становище) і забезпечуються відповідними санкціями та заохоченнями. Р. Коллінз (R. Collins) стверджує, що сучасне тлумачення поняття «статус» ґрунтується на поглядах М. Вебера (M. Weber) та має соціальне підґрунтя. М. Вебер підкреслював роль освіти у створенні статусних груп [13, с. 103–106]. Статусність ВНЗ було започатковано у Положенні про національний заклад (установу) України (далі – Положення 2). Згідно з п. 2 Положення 2, статус національного надавався ВНЗ, який досяг найвищих показників щодо використання інтелектуального потенціалу нації, реалізації ідеї національного відродження і розвитку України, запровадження державної мови і був провідним серед галузевої групи закладів (установ) гуманітарної сфери [14]. Саме цей документ став підмуром подальшої диференціації державою умов діяльності ВНЗ за принципом «що дозволено одним, не дозволено іншим». У ст. 26 Закону 2 визначено зміст національного ВНЗ [11].

2010 р. КМУ ввів статус «дослідницький» щодо національних університетів, тим самим підвищивши рівень привілейованості окремих ВНЗ. Цей статус надавався національному ВНЗ з метою підвищення ролі університету як центру освіти і науки у різних галузях економіки [15]. Статті 29 і 30 Закону 3 характеризують відповідно «національний» і «дослідницький» статуси університету [12]. Заслужена привілейованість стала нормою діяльності вітчизняних ВНЗ. Отримання дослідницького статусу, на думку Л. Губерського і А. Павленко, означає як відповідність вимогам, так і визнання заслуг університету [5; 6].

Отже, освітній статус – становище (ранг), що займає ВНЗ у системі ВО, яке визначається за рядом специфічних ознак. Закріплення цих статусів на законодавчому рівні дозволяє стверджувати про їх правовий характер, який проявляється у наявності особливих прав, що виділяють національні та дослідницькі ВНЗ серед інших. Статус означає наявність ієрархії у системі ВО, тобто офіційне визнання нерівності

можливостей ВНЗ щодо реалізації функцій. Статусність демонструє підпорядковану роль ВНЗ, коли їх діяльність оцінюється державою, а результати оцінювання впливають на комерційну успішність.

Підпорядкованість ВНЗ дозволяє державі своєвільно вирішувати їх долю. Свідченням цього є думка В. Кременя, який наполягав на необхідності організаційних змін у діяльності ВНЗ. Він пропонував вилучити ВНЗ I і II рівнів акредитації із складу ВО, а ВНЗ III і IV рівнів об'єднати, а їхній статус визначити правом готувати бакалаврів і магістрів, кандидатів і докторів наук. Автор уважав за необхідне оптимізувати мережу ВНЗ шляхом створення на базі наявних ВНЗ потужних регіональних університетів [2]. Автор з державницької позиції закликав вирішити долю ВНЗ, пропонуючи позбавити статусу «вищих» навчальні заклади ВНЗ I і II рівнів акредитації, а також змінити підхід до визначення статусу ВНЗ III і IV рівнів.

Підходи до управління ВНЗ, на думку А. Лялюк, орієнтовані на інтереси: командно-адміністративний підхід – на інтереси держави; ринковий – ВНЗ; соціально-орієнтований – суспільства. Авторка об'єктивно зазначає, що в умовах ринку управління ВНЗ орієнтоване на власні інтереси, тим самим визнається утилітаризм у діях ВНЗ. На догоду моді, вона обирає соціально-орієнтований підхід як найбільш сприйнятливий до конкуренції у підготовці фахівців з урахуванням напрямів розвитку економіки країни [3, с. 5]. Однак наявність статусності припускає нерівні стартові умови конкурентної боротьби ВНЗ.

Четвертий компонент – варіабельність у реалізації вишами своїх прав і обов'язків. Прояв індивідуальності у діяльності ВНЗ можливий за наявності в їх діях свободи. Остання у СВО асоціюється з автономією закладів. А. Павленко, підкреслюючи пріоритетність забезпечення університетської автономії, посилається на Лісабонську декларацію Європейської асоціації університетів, у якій зазначається, що ефективність університетів залежить передусім від їхньої розширеної автономії і належного фінансування [6, с. 10]. У Законі 1, Законі 2 і Законі 3 декларується автономія ВНЗ [10; 11; 12], тобто академічна свобода «дарована» ВНЗ державою. Ось тільки освітнє співтовариство не було свідком «запеклої боротьби» вишів за академічну незалежність. Автономія по-українськи сприймається як одне з правил функціонування ВНЗ у передбачених державою умовах. Пряме або непряме підтвердження цієї тези міститься у багатьох публікаціях фахівців у галузі освіти.

О. Дмитришин дослідив «академічну автономію» як рису, що відрізняє університет від інших закладів освіти минулого і сьогодення, та полягає у незалежності від нагальних соціально-політичних умов. На його думку, автономія університету надто перебільшена. Протягом більшої частини своєї історії університет був і залишається об'єктом соціального і політичного контролю. Зміст його діяльності визначався домінуючою соціально-політичною парадигмою. Якщо у Середні віки діяльність ВНЗ контролювалася Церквою, то у Новий час цю функцію виконує держава. Але, на думку автора, університет має певний рівень автономії. Завдяки багатьом кшталтам в університеті процвітають незалежні знання, але при цьому ВНЗ не є незалежним від соціально-політичних обставин. Завдяки ідеї університетської автономії отримані знання є правомірними, з урахуванням того, що вони зручні системі. Полемізуючи автор робить висновок, що університет виконує інтегруючу роль у підтриманні єдності панівної соціальної системи. Єдність досягається за рахунок знань, які, можливо, суперечать постулатам панівної соціальної ідеології [4, с. 16].

Маючи державницьку позицію, Л. Губерський 2001 р. підтримував необхідність посилення автономії ВНЗ. Характеризуючи університетську автономію, він уважав, що «чинне законодавство дає достатньо академічних та інституційних свобод». Він наводить приклад про відкриття нових спеціальностей, кафедр і факультетів, обмовляючись про необхідність інформувати про це профільне міністерство [5, с. 8]. Априорне фінансування піонерських проектів міг собі дозволити Київський національний університет імені Тараса Шевченка, що мав статус самоврядного (автономного) дослідницького [16]. А. Павленко з цього приводу наголошує, що надання університету статусу дослідницького передбачає низку прав і преференцій у сфері університетської автономії [6, с. 10]. Так мають можливість діяти далеко не всі ВНЗ. Таким чином, українські ВНЗ мають різний рівень академічної автономії залежно від їхнього статусу.

Л. Губерський нарікав на нерівноправність відносин очолюваного ним університету з європейськими партнерами через відсутність фінансової автономії. А. Павленко доводить надмірну опіку держави вітчизняних ВНЗ та невтручання держави у науково-освітню і фінансово-економічну діяльність зарубіжних ВНЗ. 2011 р. обидва автори сподівалися, що прийняття нової редакції Закону «Про вищу освіту» дозволить усунути бар'єри на шляху міжнародного співробітництва [5, с. 8; 6, с. 11].

О. Дніпров наголошує на особливому значенні культурно-освітньої та науково-технічної інтеграції України до ЄС. Коли він підкреслює намагання МОН України підтримати право вишів на відбір студентів, то посилається на ВНЗ Європи, які завдяки автономії контролюють ситуацію з відбором студентів. З автономією ВНЗ автор пов'язує також проблему фінансування наукових розробок, оскільки світова практика доводить, що інвестиції держави складають до 30 %, решта 70 % – це кошти університетів. Вихід зі складної ситуації автор убачає у прийнятті ринкових правил гри у СВО. Для цього пропонує звернутися до європейського досвіду створення науково-виробничих об'єднань [1, с. 7, 8, 9, 11]. Проводячи паралелі, автор пов'язує інтеграцію вітчизняної ВО в європейський освітній простір з автономією ВНЗ. Тим самим він усвідомлює необхідність розширення автономії українських ВНЗ, але під державним контролем. У

підсумку, О. Дніпров пропонує оптимізувати ринок ПВО інструментами за участю держави таким чином, щоб унеможливити його «совковий» переділ на користь «освітніх бізнесменів» [1, с. 11].

П'ятий компонент ролі – ролейвий конфлікт, який може виникнути щодо кожного компоненту. За його наявності або відсутності можна стверджувати про успішність виконання ролі. Конфлікт може мати внутрішній або зовнішній характер. Зовнішній пов'язаний з відносинами вишів з іншими суб'єктами СВО та за її межами. Внутрішній конфлікт відбувається між суб'єктами, які діють у межах ВНЗ (адміністрація, викладачі, студенти). Якість виконання ролі визначається глибиною та масштабом конфлікту щодо кожного компонента.

У межах першого компонента має місце латентне протиріччя між бажанням і можливістю ВНЗ брати участь у визначенні своїх повноважень у відносинах із суб'єктами сфери, виходячи із соціально-економічної ситуації в суспільстві. У межах другого компонента присутня невідповідність між надзавданням, заявленим у законах, і реальним призначенням ВНЗ. Так, основною метою діяльності ВНЗ відповідно до п. 1 ст. 22. Закону 2, є забезпечення умов, необхідних для отримання особою ВО [11]. Згідно з п. 1 ст. 26 Закону 3, основним завданням ВНЗ у освітній діяльності є провадження на високому рівні освітньої діяльності [12]. Отже, згідно з обома законами підготовка фахівців вищого професійного рівня у ВНЗ не передбачена. У межах третього компонента відбувається конфронтація інтересів ВНЗ та інших суб'єктів СВО, оскільки відносини між ВНЗ та бізнесом, ВНЗ і споживачами ПВО піддаються державному регулюванню, що обтяжує взаєморозуміння. У межах четвертого компонента дисгармонія ролі очевидна, оскільки обумовлена половинчастим характером автономії ВНЗ. Обмежена свобода у діях вишів породжує паліативні форми і їх методи діяльності. Протягом тривалого часу має місце ситуація, коли один паліатив змінює інший, але при цьому рівень автономії залишається незмінним. Це свідчить про те, що ВНЗ ігнорують досвід, з одного боку, і не вірять у зміни, з іншого. Тобто у ролі вітчизняного ВНЗ геть відсутній прагматизм, який ототожнюється зі здоровим глуздом. Отже, за усіма компонентами відбувається конфлікт ролі ВНЗ, що свідчить про необхідність зміни парадигми управління ВНЗ.

Висновки. Вищевикладене дозволяє зробити такі висновки і узагальнення. По-перше, ніхто із згаданих вітчизняних авторів не заперечує комерційної ініціативи та автономності ВНЗ у прийнятті рішень. Більш того, підкреслюється необхідність розширення автономії ВНЗ, але при цьому обов'язково згадується необхідність державного нагляду за їх комерційною діяльністю, тобто продовжує діяти підхід «аби чого не накоїли». Такий підхід констатує неспроможність ВНЗ без державної підтримки проводити самодостатню політику.

По-друге, серед вітчизняних авторів переважає думка, що ВНЗ «короткозорі», оскільки з року в рік орієнтуються на платоспроможний попит. Отже, їм апріорі не доступна для розуміння ситуація, що складається на національному та локальних ринках ПВО і праці. Стало бути, без підтримки держави ВНЗ не здатні забезпечити результат, який би задовольнив потреби особистості, суспільства і бізнесу. Переконавання у нездатності і небажанні ВНЗ діяти масштабно і на перспективу делегує державі функції з управління ВО, наприклад, визначення переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями.

По-третє, примітно, що ніхто з українських авторів не звернув увагу на відсутність у ВНЗ сумнівів у правильності обраної мети, шляхів, способів і методів її досягнення. Їм невідомі альтернативні варіанти свого розвитку. За довгі роки склалися стереотипи діяльності ВНЗ, відхилення від яких загрожує негативними наслідками. Навчальні заклади звикли до відсутності або нестачі чого-небудь, що їм належить мати згідно з нормативно-правовими актами, наприклад, недофінансування.

Література

1. Дніпров О. Концептуальні засади розвитку освіти України / О. Дніпров // Вища школа. – 2014. – № 7. – С. 7–12.
2. Кремень В. Чому і що потрібно змінювати в українській освіті? / В. Кремень // Урядовий кур'єр. – 01.11.2012. – № 200. – С. 4.
3. Лялюк А. М. Управління розвитком вищого навчального закладу на засадах маркетингу і логістики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / А. М. Лялюк. – Львів, 2005. – 20 с.
4. Dmitrishin A. Deconstructing Distinctions. The European University in Comparative Historical Perspective / A. Dmitrishin // Entremons. UPF Journal of World History. – 2013. – Número 5. – P. 1–18.
5. Губерський Л. Не може бути успішної держави без конкурентоспроможних фахівців / Л. Губерський // Урядовий кур'єр. – 16 грудня 2011 р. – № 235. – С. 8.
6. Павленко А. Університет як центр інноваційної системи та формування інтелектуального капіталу нації / А. Павленко // Вища школа. – 2011. – № 12. – С. 7–15.
7. Мід Дж. Г. Дух, самість і суспільство. З точки зору соціального біхевіориста / Дж. Г. Мід. – К. : Український Центр духовної культури, 2000. – 416 с.
8. Закон Української РСР «Про народну освіту» від 28.06.1974 № 2778-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1974. – № 28. – ст. 233.

9. Об утверждении Положения о высших учебных заведениях СССР : постановление Совета Министров СССР от 22.01.1969 № 64 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15196.htm>
10. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34. – ст. 451.
11. Закон України «Про вищу освіту» від 17.01.2002 № 2984-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – ст. 134.
12. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – ст. 2004.
13. Коллинз Р. Четыре социологических традиции [Электронный ресурс] / Р. Коллинз. – М. : Изд. дом «Территория будущего», 2009. – 317 с. – Режим доступа : [http://www.prognosis.ru/lib/kollinz%20\(1\).pdf](http://www.prognosis.ru/lib/kollinz%20(1).pdf)
14. Про Положення про національний заклад (установу) України : указ Президента України від 16.06.1995 № 451/95 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/451/95>
15. Про затвердження Положення про дослідницький університет : постанова Кабінету Міністрів України від 17.02.2010 № 163 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 13. – ст. 612.
16. Питання Київського національного університету імені Тараса Шевченка : постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 № 795 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 58. – ст. 2034.

Надійшла 02.11.2016; рецензент: д. е. н. Крафт О. А.